

تحلیل مضمونی برابری در نظام مردم سالار دینی مبتنی بر اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله)

مرتضی بیاتی کمیتکی^۱، رسول برجیسیان^۲، احمد آذین^۳

۵۶

دوره ۱۵، شماره ۱، پیاپی ۵۶

بهار ۱۴۰۵

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳-۱۲-۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴-۰۸-۲۸

صص: ۲۰۱-۱۸۵

شابا جایی: ۲۵۷۳-۲۳۲۲

چکیده

بیان مسئله: تحقق برابری، از اهداف همه پیامبران الهی، مکاتب فکری و رهبران مذهبی بوده است. و بسیاری از کنش‌های اجتماعی و جامعه‌شناسی و سیاسی امروزه حول محور واژه برابری شکل گرفته است. هدف پژوهش: تحلیل مضمونی مفهوم برابری در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در نظام مردم سالار دینی، است. روش شناسی: برای تحقق این هدف، با استفاده از روش تحلیل مضمون سخنان و بیانات مقام معظم رهبری، مورد واکاوی قرار گرفته است. ابتدا با مراجعه به سخنرانی‌ها، متون و یادداشت‌های مرتبط با موضوع از منظر ایشان؛ ۴۲ مورد مضامین پایه‌ای، سپس با دقت ۱۳ مورد، مضامین سازمان دهنده و در پایان مضامین فراگیر شناسایی و آشکار شدند. مهمترین یافته‌های پژوهش عبارتند از: برابری در حکومت اسلامی، برابری فرصت‌ها و امکانات، برابری در برابر قانون، برابری ملت‌ها و برابری نژادی، نفی برابری جنسیتی در غرب، نقد ادعای برابری در غرب. تحلیل یافته‌ها نشان داد: در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، برابری از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است، از نظر ایشان، برابری با عدالت تفاوت دارد، در نظام جمهوری اسلامی برابری وجود دارد، در حالی که برابری واقعی در جوامع غربی، به ویژه در آمریکا، علیرغم ادعاهایشان، وجود ندارد.

واژگان کلیدی:

آیت‌الله خامنه‌ای، اندیشه سیاسی، برابری، تحلیل مضمون، مردم سالاری دینی.

۱، دانشجوی دکتری تخصصی علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان (خوراسگان)، ایران.

۲ استادیار فلسفه، گروه الهیات، دانشگاه فرهنگیان اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول)

۳ دانشیار، گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، ایران.

مقدمه و بیان مسئله:

مفهوم برابری: در لغت مترادف با؛ تساوی، عدالت، مساوات، معادله، همتایی، همسانی، هم سنگی، هم وزنی، تطابق، مطابقت، تعادل. معنا شده است (دهخدا، ۱۳۷۷). و در اصطلاح یک مفهوم سیاسی است، که برای برخی از ایدئولوژی‌های سیاسی حائز اهمیت است. این مفهوم که به‌طور منظم در گفتمان‌های سیاسی استفاده می‌شود، اغلب در مقایسه با برابری فرصت‌ها قرار می‌گیرد. مردم سالاری دینی به معنای آئین و سبک زندگی سیاسی مردمی است که نظام دینی را پذیرفته اند و آن نظام حداقل تضمینی برای استقلال، آزادی، مشارکت سیاسی، رضایت مندی و تحقق عدالت اجتماعی - سیاسی مردم و سرانجام احساس حاکمیت روح مذهب در زندگی سیاسی مردم است (پورفرد، ۱۳۸۴، ۵۳).

مفهوم برابری، در طول تاریخ اندیشه سیاسی، همواره یکی از موضوعات محوری و مناقشه‌برانگیز بوده است. از تفاوت‌های «تساوی» و «برابری در برابر قانون» در یونان باستان تا بحث‌های معاصر پیرامون برابری فرصت‌ها، حقوق مدنی، و عدالت اجتماعی، اندیشمندان مختلف کوشیده‌اند تا چیرستی و حدود برابری را روشن سازند.

«برابری» از دیرباز یکی از موضوعات محوری در اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی بشر بوده است. در فلسفه‌های سیاسی مدرن، به ویژه در سنت لیبرالیسم، برابری به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام‌های دموکراتیک تلقی می‌شود (Rawls, ۱۹۷۱). برابری، به عنوان یکی از آرمان‌های بنیادین نظام جمهوری اسلامی ایران، در اندیشه رهبر معظم انقلاب، دارای ریشه‌های عمیق دینی و فلسفی است که بر پایه مفاهیمی چون توحید، کرامت ذاتی انسان، عدالت، و نفی سلطه‌گری استوار است. در جهان اسلام، به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، مفهوم برابری در چارچوب «مردم‌سالاری دینی» مورد بازنگری و تبیین قرار گرفته است. در این رویکرد، برابری نه تنها یک خواسته اجتماعی، بلکه ریشه در مبانی اعتقادی و ارزشی اسلام دارد. «مردم‌سالاری دینی» به عنوان الگویی نوین در جمهوری اسلامی ایران، بر پایه تلفیق اصول مردم‌سالاری و ارزش‌های اسلامی بنا نهاده شده است.

آیت‌الله سید علی خامنه‌ای، به عنوان یکی از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان و رهبران مردم‌سالاری دینی، اهتمام ویژه‌ای به مفهوم برابری داشته و ابعاد مختلف آن را در اندیشه و سیره سیاسی خود مورد توجه قرار داده‌اند. ایشان برابری را نه تنها یک خواسته اجتماعی، بلکه حقی بنیادین و برخاسته از اصول اولیه دین اسلام می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۸).

آیت‌الله خامنه‌ای، بارها به موضوع برابری و لزوم رفع هرگونه تبعیض و نابرابری در جامعه پرداخته‌اند. ایشان برابری را از آرمان‌های اساسی جمهوری اسلامی و لازمه تحقق واقعی عدالت و کرامت انسانی دانسته‌اند. با این حال، درک دقیق این مفهوم در اندیشه ایشان، مستلزم تبیین مبانی نظری آن، ریشه‌های (فلسفی، کلامی و معرفتی) و همچنین سازوکارهای عملی و راهبردهایی است که برای تحقق آن در جامعه پیشنهاد می‌کنند.

این پژوهش بر آن است تا با اتکاء به آثار مکتوب، سخنرانی‌ها، پیام‌ها و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، در بازه زمانی از سال ۱۳۷۰ لغایت ۱۴۰۲، به استخراج مؤلفه‌های برابری در نظام مردم‌سالاری دینی بپردازد. پرسش اصلی این تحقیق آن است که: «برابری

در مردم سالاری دینی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (ره) شامل چه مباحثی است؟» و در این راستا در پاسخ به آن، تلاش می‌شود تا تصویری روشن از این مفهوم در اندیشه ایشان ارائه گردد.

پیشینه تحقیق:

با بررسی واژه "مردم سالاری دینی" در پژوهش‌ها و مقالات نوشته شده، دریافتیم که آغاز مردم سالاری دینی در کشور ایران، به دوران انقلاب مشروطه برمی‌گردد.

همزمان با جنبش مشروطیت و تغییر نظام سیاسی از (سلطنت مطلقه به مشروطه)، که یک تغییر اساسی در حکومت ایران به شمار می‌رفت. زمره‌هایی از مردم سالاری دینی در اندیشه متفکران دینی مشروطه خواه، همچون نائینی و محلاتی مطرح شد. و بر این اساس مشارکت مردم در حکومت، به واسطه مالیاتی که به حکومت پرداخت می‌کردند، و نیز نظریه مشورتی در حکومت اسلامی، که از نظریه‌های بسیار مهم بود، مطرح گردید (صانعی، ۱۳۸۲).

کتاب‌های اندکی در مورد برابری در اسلام وجود دارد. که به بررسی اصول و آموزه‌های اسلامی در این زمینه می‌پردازند. قرآن الکریم: خود قرآن به عنوان منبع اصلی دین اسلام، به برابری انسان‌ها و حقوق آن‌ها تأکید دارد. نهج البلاغه که حاوی سخنان امام علی (ع)، در این کتاب به عدالت و برابری اجتماعی اشاره دارد.

مرور نظام‌مند ادبیات نشان می‌دهد که مفهوم «برابری» در مطالعات پیشین از منظرهای متفاوتی، مورد توجه قرار گرفته است، که می‌توان آن‌ها را در قالب رویکردهای فلسفی، حقوقی و گفتمانی دسته‌بندی کرد.

در سنت فلسفی مدرن، رالز (Rawls, ۱۹۷۱) با طرح نظریه عدالت، برابری را در چارچوب اصولی همچون «برابری در آزادی‌های اساسی» و «برابری منصفانه فرصت‌ها» تبیین می‌کند، و تلاش دارد الگویی هنجاری برای توزیع عادلانه منابع ارائه دهد. این رویکرد، اگرچه تأثیر قابل توجهی بر ادبیات عدالت و برابری داشته، اما مبتنی بر مبانی لیبرالی و فردگرایانه است.

در ادامه این مباحث، واعظی (۱۳۹۳) با نقد نظریه‌های عدالت، از جمله دیدگاه رالز، نشان می‌دهد که این نظریه‌ها در تبیین ابعاد معنوی و ارزشی عدالت با کاستی‌هایی مواجه‌اند، و برابری را عمدتاً در چارچوب توزیع مادی منابع محدود می‌کنند. وی تأکید می‌کند که در رویکرد اسلامی، عدالت و برابری دارای پیوندی عمیق با ارزش‌های الهی و اخلاقی هستند.

در حوزه مطالعات اسلامی، ناظمی (۱۳۸۹) در بررسی برابری زن و مرد، با اتخاذ رویکردی تطبیقی میان اسلام و غرب، نشان می‌دهد که برابری در اندیشه اسلامی به معنای تشابه کامل نیست، بلکه مبتنی بر عدالت و تناسب با ویژگی‌های وجودی انسان تعریف می‌شود. یافته‌های این پژوهش بر نسبی بودن مفهوم برابری در چارچوب حکمت اسلامی، و پرهیز از تفسیرهای مطلق‌گرایانه تأکید دارد.

در بعد روش‌شناختی، براون و کلارک (Braun & Clarke, ۲۰۰۶) با ارائه روش تحلیل مضمون، چارچوبی نظام‌مند برای استخراج و سازمان‌دهی مفاهیم از داده‌های کیفی فراهم می‌کنند. این روش به‌ویژه در مطالعات گفتمانی و تحلیل اندیشه‌های سیاسی کاربرد گسترده‌ای یافته و امکان شناسایی لایه‌های پنهان مفاهیم را فراهم می‌سازد.

در کنار این آثار، بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری مندرج در پایگاه اطلاع‌رسانی (KHAMENEI.IR) به‌عنوان یکی از منابع اصلی پژوهش حاضر، حاوی مضامین متعددی در زمینه عدالت، برابری، کرامت انسانی و حقوق ملت است. بررسی این متون نشان می‌دهد که برابری در منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای، در پیوندی وثیق با نفی تبعیض، تحقق عدالت اجتماعی، شایسته‌سالاری و حفظ کرامت انسانی تعریف می‌شود. و در چارچوب مردم‌سالاری دینی معنا می‌یابد.

هر یک از این پژوهش‌ها تنها به بخشی از ابعاد مفهوم برابری پرداخته‌اند. مطالعات فلسفی عمدتاً در سطح نظری باقی مانده‌اند، پژوهش‌های حقوقی بر جنبه‌های خاصی از برابری تمرکز داشته‌اند و تحلیل‌های گفتمانی نیز کمتر به ارائه یک چارچوب منسجم و یکپارچه از این مفهوم در اندیشه سیاسی معاصر پرداخته‌اند.

لذا با توجه به اینکه؛ تا کنون هیچ پژوهشی که بطور خاص به بررسی واژه «برابری» یا مؤلفه‌ها و شاخص‌های «برابری» در نظام مردم سالاری دینی، در منظومه فکری و اندیشه سیاسی حضرت سیدعلی خامنه‌ای، پرداخته باشد، انجام نشده است. لذا این پژوهش علاوه بر نوع آوری و جدید بودن آن، موضوعی حائز اهمیت و در خور توجه می‌باشد.

بر این اساس، خلأ اصلی پژوهشی در نبود تحلیلی جامع، نظام‌مند و مبتنی بر داده‌های متنی از مفهوم «برابری» در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای و نسبت آن با مؤلفه‌هایی همچون عدالت، کرامت انسانی و حقوق ملت در چارچوب مردم‌سالاری دینی قابل شناسایی است. پژوهش حاضر درصدد است با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون و با اتکاء به منابع مذکور، این خلأ را برطرف کرده و تصویری منسجم از مفهوم برابری در گفتمان انقلاب اسلامی ارائه دهد.

چارچوب مفهومی و نظری:

نخستین و اساسی‌ترین مبنای برابری در اندیشه اسلامی، و بالتبع در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای(ره)، مفهوم توحید است. باور به خدای یگانه به معنای آن است که منشأ خلقت و هستی یکی است و همه انسان‌ها مخلوقات او هستند. این امر به معنای آن است که هیچ فرد یا گروهی برتری ذاتی و استعلایی بر دیگران ندارد. چنانکه ایشان می‌فرمایند: «بزرگترین مبنای فکری برای اینکه انسان‌ها در مقابل هم، حقوق متساوی داشته باشند، همین مسئله توحید است؛ یعنی همه بنده خدا هستند، همه مخلوق خدا هستند.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰).

اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای(ره)، با تأکید بر عدالت، کرامت انسانی، نفی تبعیض، مقابله با اشرافی‌گری، حمایت از مستضعفان و ضرورت توزیع عادلانه فرصت‌ها، زمینه‌ای مناسب برای فهم ابعاد مختلف برابری در جامعه ایران فراهم می‌سازد. بنابراین، چارچوب نظری حاضر می‌کوشد با بهره‌گیری از مفاهیم جامعه‌شناختی برابری و تحلیل اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای(ره)، الگویی نظری برای تبیین جایگاه و ابعاد برابری در جامعه ایران ارائه دهد.

بر اساس این چارچوب نظری، برابری در ایران مفهومی صرفاً حقوقی یا اقتصادی نیست، بلکه پدیده‌ای چندبعدی است که ابعاد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی را به‌طور هم‌زمان در بر می‌گیرد. در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای(ره)، برابری در پیوندی وثیق با عدالت اجتماعی، کرامت انسانی و نفی تبعیض معنا می‌یابد. از این رو، تبیین جامعه‌شناختی برابری در ایران بر اساس این اندیشه، مستلزم توجه به هم‌زمانی سطوح هنجاری، ساختاری و کنش‌گرانه است. بنابراین، هر میزان که ساختارهای

اجتماعی و سیاسی در جهت رفع تبعیض، کاهش فاصله های طبقاتی، گسترش فرصت های برابر و تقویت مشارکت عمومی حرکت کنند، می توان گفت جامعه ایرانی به الگوی مطلوب برابری نزدیک تر شده است.

الف) برابری از نظر قرآن:

در قرآن کریم و احادیث، یکی از معانی و مفاهیم لفظ عدل در لغت برابری و یکسانی عنوان گردیده، و در احادیث بسیار زیادی این دو کلمه با هم آمده اند. مانند: «الْقَسَمُ بِالسَّوِيَّةِ وَالْعَدْلِ فِي الرَّعْيَةِ»، «الْأَعْلَى عَدْلٌ وَسَوَاءٌ»، و نیز کلمه ی عدل، در مفهوم برابری ذکر شده است، از جمله: «وَأَنْ يَقْسَمَ النَّظَرُ فِيمَا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ». «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ» ولی مفهوم عدالت، از نظر حقوقدانان و فیلسوفان مسلمان و همچنین متون اسلامی عیناً هم معنای برابری نیست. مفهوم عدالت دادن هر حقی به صاحب آن است (اعطاء كل ذي حق حقه).

قرآن کریم درباره برابری همه انسان ها می فرماید: «ای مردم، ما همه شما را نخست از مرد و زنی آفریدیم و آن گاه شعبه های بسیار و فرق مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا بزرگوار و با افتخارترین شما نزد خدا با تقواترین شماست، همانا خدا کاملاً دانا و آگاه است» (حجرات: ۱۳).

عطف به این آیه: همه انسان ها در خلقت از یک پدر و مادر هستند، بنابراین علاوه بر اینکه به برابری ذاتی همه انسان ها اشاره می نماید، به این موضوع تأکید می کند که انسان ها با هم برادرند و برهمین اساس بایستی با روح برادری با یکدیگر زندگی و داد و ستد نمایند.

ب) برابری از نظر اسلام:

از نظر دانشمندان مسلمان، جنبه های نظری درباره برابری در قرآن، حدیث و نیز مواردی از احکام فقهی در خصوص برابری دیده می شود. از جمله در سوره حجرات، آیه ۱۳ که به نص صریح و قاطع آن، تفاوت های ظاهری و طبیعی از نظر جنس، از نظر نسبت های خانوادگی، قبیله ای و نژادی در بین انسان ها، واقعیتی طبیعی بوده، و کارکرد آن فقط به شناسایی افراد کمک می کند «وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعْرِفُوا: و شما را جماعت ها و قبیله ها کردیم تا یکدیگر را بشناسید». این اختلافات نمی تواند همسانی جوهری انسان ها را نفی کند و یا ملاک ارزش گذاری، از نظر فقهی، حقوقی و اخلاقی، باشد. بنا بر نظر مفسران، این آیه از قرآن الکریم، برتری طلبی طبقاتی، نژادی و نسبی، فخر فروشی را نکوهش نموده است (مراغی، ۱۹۸۵م).

پیامبر اسلام (ص)، در خطبه معروف حجه الوداع به اهمیت برابری انسان ها اشاره می فرمایند: و در خصوص تحقیر سیاه پوستان و برتری جویی بین اعراب آن زمان تذکر می دهند، از نظر پیامبر (ص) عطف به قرآن مجید، تنها ملاک برتری انسان ها تقوا است؛ و تقوا در نزد خداوند ملاکی است که هیچ گونه امتیازی را برای صاحبش به همراه ندارد (محمدی: ۱۳۸۸).

زمانی بین افراد تساوی حقوقی برقرار می شود که رابطه تکلیف و حق یک رابطه کاملاً برابر باشد. حضرت امام علی (ع) در این باره می فرماید: «لَا يَجْرِي لِأَحَدٍ إِلَّا جَرَى عَلَيْهِ، وَلَا يَجْرِي عَلَيْهِ إِلَّا جَرَى لَهُ». تحقق حق امری دو جانبه می باشد، یعنی اینکه: حق به نفع احدی جاری نمی شود، مگر اینکه بر ضد او جاری شود و بر او جاری نمی شود مگر اینکه به نفع او به کار گرفته شود» (نهج البلاغه: خ ۲۱۶).

روش پژوهش:

در این پژوهش، به منظور استخراج مفهوم «برابری» در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، از روش کتابخانه‌ای برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. روش کتابخانه‌ای یکی از شیوه‌های رایج در پژوهش‌های علوم انسانی است و در موضوعاتی که ماهیت نظری، مفهومی و متنی دارند، امکان دسترسی منظم به داده‌های معتبر و تحلیل‌پذیر را فراهم می‌سازد (ساروخانی، ۱۳۸۹: ۱۱۲). داده‌های پژوهش از متون رسمی منتشرشده در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، که این پایگاه معتبرترین مرجع برای دسترسی به بیانات، پیام‌ها و دیدگاه‌های ایشان به‌شمار می‌رود. و نیز مراجعه به منابع مکتوب، اسناد، کتاب‌ها، مقالات و منظومه فکری مقام معظم رهبری گردآوری شده است. سپس برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و شناسایی مضامین مرتبط با مفهوم برابری، از روش تحلیل مضمون بهره گرفته شده است.

با توجه به اینکه هدف اصلی پژوهش، فهم و بازسازی نظام معنایی مفهوم برابری در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای است، برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. تحلیل مضمون، روشی برای شناسایی، تحلیل و تفسیر الگوهای معنایی در داده‌های کیفی است و به پژوهشگر امکان می‌دهد که داده‌های پراکنده را در قالب مقوله‌ها و مضامین منسجم سازمان‌دهی کند (براون و کلارک، ۲۰۰۶: ۷۹).

این روش نه تنها به شناسایی مضامین آشکار موجود در متن کمک می‌کند، بلکه امکان کشف دلالت‌های ضمنی و روابط مفهومی میان داده‌ها را نیز فراهم می‌آورد. به همین دلیل، تحلیل مضمون در پژوهش‌هایی که بر مفاهیم، گزاره‌ها و شبکه‌های معنایی متمرکزند، یکی از مناسب‌ترین روش‌های تحلیل به‌شمار می‌آید (شیخ زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۳).

تحلیل مضمون یکی از روش‌های رایج در پژوهش کیفی است که به شناسایی، تحلیل و توصیف الگوهای معنایی موجود در داده‌های کیفی می‌پردازد. در این روش، «مضمون» یا «تم» مهم‌ترین واحد تحلیل محسوب می‌شود. مضمون، مفهومی است که از یک واژه، جمله، عبارت یا پاراگراف استنباط می‌شود و به پژوهشگر امکان می‌دهد داده‌های پراکنده و نامنظم را به مجموعه‌ای منظم، معنادار و قابل تفسیر تبدیل کند (شیخ زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۳).

تحلیل مضمون صرفاً یک تکنیک خاص در پژوهش‌های کیفی نیست، بلکه رویکردی انعطاف‌پذیر و قابل استفاده در بسیاری از شیوه‌های تحقیق کیفی است. این روش به پژوهشگر کمک می‌کند تا ضمن مشاهده و فهم دقیق متن، اطلاعات ظاهراً نامرتبط را در قالب شبکه‌ای از مفاهیم و مضامین مرتبط بازسازی کند. به‌طور کلی، تحلیل مضمون روشی است برای فهم متن، تفسیر داده‌های کیفی، مشاهده نظام‌مند پدیده‌های انسانی و اجتماعی، و صورت‌بندی مفاهیم کلیدی در یک چارچوب منسجم (براون و کلارک، ۲۰۰۶: ۷۹).

از این رو، تحلیل مضمون را می‌توان از جمله مناسب‌ترین روش‌ها برای مطالعه مفاهیم فکری، ارزشی و گفتمانی دانست؛ زیرا این روش امکان استخراج معانی نهفته، مفاهیم تکرارشونده و الگوهای دلالتی را از متون فراهم می‌سازد. در پژوهش حاضر نیز با توجه به ماهیت متنی داده‌ها و هدف پژوهش، یعنی کشف و تبیین مفهوم برابری در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، استفاده از این روش کاملاً متناسب و موجه است.

در فرایند اجرای این روش، ابتدا متون و بیانات مرتبط با مفهوم برابری مطالعه و گزاره‌های معنادار شناسایی شد. سپس این گزاره‌ها در قالب کدهای اولیه صورت‌بندی شدند. در مرحله بعد، کدهای هم‌معنا و نزدیک به هم در قالب مضامین پایه دسته‌بندی شدند. پس از آن، با جمع و سازمان‌دهی مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده استخراج شد و در نهایت، از خلال پیوند و ترکیب این مضامین، مضامین فراگیر شکل گرفت.

پژوهش حاضر از حیث هدف، در زمره تحقیقات بنیادی قرار می‌گیرد؛ زیرا در پی توسعه و تعمیق فهم نظری از مفهوم برابری در چارچوب اندیشه سیاسی و اجتماعی اسلام و به‌طور خاص در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای است. همچنین از حیث ماهیت و شیوه اجرا، این پژوهش توصیفی - تحلیلی است؛ بدین معنا که ابتدا داده‌های متنی و مفهومی مرتبط با موضوع، توصیف و گردآوری شده و سپس با رویکردی تحلیلی، ساختار معنایی و ابعاد مختلف مفهوم برابری از آن‌ها استخراج و تبیین شده است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۷: ۱۷۱).

مضامین مرتبط با برابری در بیانات حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله):

ابتدا با جستجو در متن‌های اصلی مرتبط با موضوع، مضمون‌های پایه‌ای را پیدا می‌کنیم. در اینجا متن‌های اصلی که مفهوم «برابری» در آنها ذکر شده، و نقل قول‌هایی مستقیم از بیانات رهبری انقلاب اسلامی، را انتخاب کرده‌ایم. در هر یک از این بیانات، نقل و قول‌هایی وجود دارد که شامل مضمون برابری هستند، و با مطالعه آن متن می‌توانیم مضمون اصلی برابری را درک کنیم. این مضامین از متون اصلی بیانات و سخنرانی‌های ایشان استخراج شده است، که اصطلاحاً به آنها مضامین پایه‌ای می‌گوییم.

جداول تحلیل مضمون

جدول ۱: کدگذاری اولیه و استخراج مضامین پایه از متون

جدول شماره ۱: تبدیل نقل قول‌ها به مضامین پایه‌ای

ردیف	نقل قول	مضمون پایه‌ای
۱.	برابری بین انسان‌ها با خلیفه‌ی مقتدری مثل امیرالمؤمنین قابل اجراست. (۱۳۸۳/۰۷/ ۱۵)	برابری بین انسان‌ها در حکومت امیرالمؤمنین.
۲.	از خصوصیات حکومتی امیرالمؤمنین این است: «عدل»، «انصاف»، «برابری» اجتناب از ذخیره اندوختی و زینت‌های دنیا برای شخص خود. (۱۳۹۵/۰۶/ ۳۰)	برابری از خصوصیات حکومت امیرالمؤمنین.
۳.	پیشرفت، همراه با عدالت. یعنی باید هم فاصله‌های طبقاتی کم شود. و هم فرصت‌های برابر، برای آن افرادی که پویایی و شایستگی دارند، فراهم شود. (۱۳۸۷/۰۱/ ۱)	برابری فرصت‌ها برای افراد مستعد
۴.	همه مردم باید بتوانند در برابر امکانات کشور، از فرصت برابر استفاده کنند و برابری در استفاده از فرصت‌ها و امکانات بایستی به وجود بیاید. (۱۳۸۸/۰۱/ ۰۱)	برابری امکانات و فرصت‌ها برای همه مردم
۵.	برابری فرصت‌ها برای دستیابی به امکانات؛ این از جمله‌ی کارهای بسیار مهم است؛ برای مشارکت، امکانات در سطوح مختلف به نحو صحیح و عادلانه‌ای تقسیم بشود. (۱۴۰۳/۰۱/ ۱۵)	برابری برای دسترسی به امکانات

۶.	با تأکید بر لزوم همراه بودن عدالت با پیشرفت، کاهش فاصله های طبقاتی، برابری در استفاده از امکانات و فرصت ها و کاهش فاصله برخورداری مناطق مختلف کشور را از جمله شاخص های حقیقی عدالت دانستند. (۱۳۸۸ / ۰۱ / ۰۱)	برابری فرصت ها و استفاده از امکانات، کاهش فاصله ها
۷.	برداشتن فاصله های جغرافیائی، در استفاده ی از امکانات و فرصت ها باید برابری به وجود بیاید. (۱۳۸۸ / ۰۱ / ۰۱)	برابری فرصت ها و استفاده از امکانات
۸.	در کشور ایران باید طوری کاری کنیم که همه افراد جامعه، در برابر استفاده از امکانات کشور فرصت برابر داشته باشند. (۱۳۸۸ / ۰۱ / ۰۱)	استفاده از امکان و فرصت برابر همه
۹.	برابری در فقر، یعنی عدالت بدون پیشرفت، و عدالت بدون پیشرفت هم هیچ گاه اثر ندارد، چون همراه با پیشرفت جامعه، باید فاصله های طبقاتی هم کم شود و همه مردم که دارای استعداد تولید و کار و تحرک، هستند از فرصت های برابر برخوردار شوند. (۱۳۸۷ / ۰۱ / ۰۱)	فرصت های برابر برای همه
۱۰.	جسم زن با جسم مرد در بعضی از خصوصیات تفاوت دارد، همانطوری که احکام مرد و زن نیز تفاوت دارد. اما در حقوق زن و مرد برابری وجود دارد. (۱۳۷۶ / ۰۷ / ۳۰)	برابری حقوقی زن و مرد
۱۱.	تعال و رعایت عدالت محض میان زن و مرد و برابری در حقوق هر دو جنس را از دیدگاه اسلامی مورد تأکید قرار دادند. (۱۳۷۶ / ۰۷ / ۳۰)	برابری در حقوق زن و مرد
۱۲.	در صورتی که در از بین بردن تبعیض ها و بوجود آوردن برابری حقوقی مرد و زن مسلمان و احیای کرامت آنها، اقدام نکنیم، به موفقیت در تحقق عدالت نرسیده ایم. ۱۸ (۱۳۷۵ / ۱۲ / ۰۱)	برابری حقوقی احیای کرامت زن و مرد است
۱۳.	نظام بین المللی جدید، در جهان امروز به بر پایه مشارکت همگانی و برابری حقوق ملت ها است (۱۳۹۱ / ۰۶ / ۰۹)	برابری حقوق ملت های دنیا
۱۴.	جنبش عدم تعهد در نظام بین المللی جدید بایستی بر اساس مشارکت همگانی و برابری حقوق همه ملت های جهان، استوار باشد. و باید نقش نوینی ایفاء نماید. (۱۳۹۱ / ۰۶ / ۰۹)	برابری حقوق ملت ها
۱۵.	مقام معظم رهبری به مجموعه ده نفری نامزد های ریاست جمهوری، یک نگاه برابری دارند، و می فرمایند: ما به این مجموعه که صلاحیتشان احراز شده است یک نگاه برابر داریم. (۱۳۸۰ / ۰۲ / ۲۸)	برابری افراد در برابر قانون
۱۶.	مساوات و برابری در تکالیف حدود و حقوق را یکی دیگر از مبانی در نظام اسلامی دانستند. و به یکسان بودن؛ رهبر، مسئولین، رؤسای کشور و آحاد مردم، در برابر قانون اشاره کردند و فرمودند: هیچگونه امتیاز خاصی، هیچگونه امتیاز مادی، شغلی، فامیلی، اسمی بین اشخاص نبایستی وجود داشته باشد. (۱۳۷۷ / ۱۰ / ۲۲)	برابری همه مسئولین و مردم در برابر قانون
۱۷.	برابری و تکیه ی بر مفاهیم واقعی انسانی در سطح بین المللی، مدیریت و برنامه سازی رسانه ای، در صورتی که بر اساس معیارهای اخلاق، فضیلت، باشد، ملت ها سود خواهند برد. (۱۳۸۵ / ۰۲ / ۲۶)	برابری به سود ملت ها است
۱۸.	برابری و عدالت و در هر جامعه ای که وجود داشته باشد، به نفع و سود همه مردم است. هرچند عدالت، همیشه و همه جا به معنای «برابری» نیست. عدالت یعنی هر چیزی را در جای خود قرار دادن. (۱۳۷۱ / ۱۰ / ۱۷)	برابری و عدالت به سود همه است.

برابری انسان ها و برابری نژادها	مسأله عدالت، انسانیت و تکریم انسان، برابری انسان ها، برابری نژادها، لزوم مبارزه و مقابله با زورگوییهایی بین المللی - و کسانی که در دلهایشان حرفهایی بود، ولی جرأت نمی کردند آنها را ابراز کنند و یا میدانی برای ابراز نمی یافتند، دیدند نظام سیاسی مستقری در یک گوشه از دنیا به وجود آمده، این حرفها را روی پلاکارت نوشته و در مقابل چشم جهانیان بلند کرده است. این برای آنها، بسیار فوق العاده بود. (۱۲ / ۰۸ / ۱۳۸۰)	۱۹.
برابری از اجزاء حقیقی و باطنی نظام	تلاش برای احقاق برادری و برابری، کرامت انسان، حفظ ارزش ها، اخلاق و تحقق عدالت، از جمله شاخصه های حقیقی و باطنی و درونی نظام جمهوری اسلامی است. (۲۴ / ۰۹ / ۱۳۸۷)	۲۰.
برابری از آرمان های جمهوری اسلامی	آرمان های جمهوری اسلامی یعنی عدالت، کرامت انسان، حفظ ارزش ها، سعی برای ایجاد برابری و برادری، اخلاق، و ایستادگی در مقابل نفوذ دشمن است. (۲۴ / ۰۹ / ۱۳۸۷)	۲۱.
برابری اسلامی بر حسب عدالت	از جمله مواردی که از اوّل انقلاب مورد نظر بوده، اجرای عدالت است. عدالت یعنی از بین بردن فقر، تقسیم درست ثروت و از بین بردن فاصله ی بین فقیر و غنی در کشور، و البته این نظر اسلام است و متفاوت است با تساوی و برابری که کمونیست ها و سوسیالیست ها ادعا می کنند. (۳۰ / ۰۶ / ۱۳۹۶)	۲۲.
برگشتن به خدا با روح برادری و برابری میسر است	قرآن این گونه به ما یاد می دهد؛ استغفار یعنی ، به خدا برگشتن، توجّه و رعایت امر و نهی الهی، پاکدامنی، تقوا، راستگویی، روح برادری و برابری، احسان به زیردستان، را رعایت کنیم. (۲۲ / ۰۷ / ۱۳۷۴)	۲۳.
راه خدا و سعادت جامعه در گروه برابری	ملت ما راه خدا یعنی رساندن جامعه ی انسانی به سعادت. را انتخاب کرد؛ راه عبودیت الهی، راه انصاف، راه عدالت، راه برادری انسان ها با یکدیگر راه برابری انسان ها. (۲۱ / ۰۸ / ۱۳۸۵)	۲۴.
برابری همه انسان ها در مقابل توحید	درس بزرگ حج، تقویت روح اخوت و همدلی، می باشد. حرکات، اعمال پوشش یکسان، و رفتار مهربان در اینجا به معنی برابری و برادری همه ی انسان هایی است که به این کانون توحید اعتقاد دارند. (۲۲ / ۰۷ / ۱۳۹۲)	۲۵.
کلمه توحید مظهر برابری اسلامی است.	شعار حج از سوئی: فَالْهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلَمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ است، و از سوئی؛ وَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ. و چنین هست که کعبه، افزون بر نمایندگی کلمه ی توحید، مظهر توحید کلمه و برادری و برابری اسلامی نیز هست. (۵ / ۰۹ / ۱۳۸۸)	۲۶.
برابری راه رسیدن انسان ها به سعادت. برابری و میوه ایستادگی.	ملت ایران راه خدا یعنی راه عدالت، انصاف، اخلاق نیکو، فضیلت های انسانی، عبودیت الهی، برابری و برادری انسان ها و راه به سعادت رساندن جامعه انسانی را انتخاب و بر این راه پافشاری کرده و از سختی های آن نیز نهراسیده است، بنابراین خداوند متعال میوه شیرین و دلنشین این ایستادگی را به این ملت عطا خواهد کرد. (۲۱ / ۰۸ / ۱۳۸۵)	۲۷.
زندگی سالم انسان وابسته به برابری است /	خداوند متعال خطاب به پیامبر می فرماید: «و ما أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ»، یعنی همه ی نیازهایی که بشر در همه ی زمان ها، در همه ی شرایط و در هر نقطه ی عالم به آن نیاز دارد، در این بعثت گنجانده شده است؛ یعنی علم و معرفت، حکمت و رحمت، عدل و برادری و برابری؛ چیزهای اساسی ای که جریان زندگی سالم انسان به اینها وابسته است. (۲۳ / ۰۷ / ۱۳۸۰)	۲۸.

۲۹.	مواسات نمودن با برادر مؤمن. مواسات با مساوات تفاوت دارد؛ برابری نیست مواسات یعنی مساعدت و کمک نمودن به برادر مؤمن در همه ی امور زندگی. (۱۳۸۶/۰۶/۳۱)	تفاوت بین مواسات و برابری
۳۰.	مقام معظم رهبری در تبیین معنا و مفهوم عدالت فرمودند: عدالت در همه جا به معنای برابری نیست بلکه هر چیز را در جای خود قراردادن و بر طبق حق عمل کردن است. (۱۳۷۱/۱۰/۱۷)	تفاوت بین برابری و عدالت
۳۱.	با گذشت ۵۰ سال از دوران پیامبر، تنها اسم اسلام بر حکومت ماند و نام آن اسلامی بود. اما در باطن اثری از آن وجود نداشت. به جای حکومت عدل، حکومت ظلم بر سر کار آمد، بجای برادری و برابری، تبعیض و دودستگی و شکاف طبقاتی به وجود آمد و بجای معرفت، جهل حاکم شد و سلطنت جای امامت را گرفت. (۱۳۷۹/۰۱/۲۶)	شکاف طبقاتی نتیجه نابرابری است
۳۲.	ایجاد امتیازات انحصاری در جامعه که مانع از استفاده همگان از فرصت های برابر می شود. (۱۳۷۹/۰۱/۲۶)	امتیاز انحصاری مانع برابری فرصت ها
۳۳.	تقسیم نا عادلانه و نابرابر ثروت و اسراف در جامعه، باعث اشرافی گری و از بین رفتن نعمت های الهی و اموال عمومی مردم است. (۱۳۷۶/۰۱/۰۱)	تقسیم نابرابر ضایعه کردن نعمت الهی
۳۴.	برابری جنسیتی، باعث فساد و بدبختی برای آن کسانی شده است که در دنبال آن بودند و آن را مطرح می کردند، و خودشان امروز از این امر پشیمان هستند. (۱۳۹۵/۱۲/۲۹)	برابری جنسیتی پشیمانی دارد
۳۵.	اینکه شعار «برابری جنسیتی» به طور مطلق می دهند، غلط است. برابری جنسیتی در همه جا معتبر نیست؛ در یک جاهایی بله، برابری هست، اما در یک جاهایی هم برابری نیست، و نمی تواند باشد. آنچه درست است «عدالت جنسیتی» است؛ «عدالت جنسیتی» در همه جا معتبر است. «عدالت» یعنی هر چیزی را در جای خود قرار دادن. (۱۴۰۲/۱۰/۶)	مخالفت با برابری جنسیتی
۳۶.	مقصود آن عده ای که در داخل کشور عدالت جنسیتی را مطرح می کنند، بدانند که برابری جنسیتی در همه جا معتبر نیست. (۱۳۹۵/۱۲/۲۹)	مخالفت با برابری جنسیتی
۳۷.	سیاست جمهوری اسلامی همیشه بر مبنای عدالت بوده است. لذا در کشور ما هدف، افزایش حجم ثروت مادی نیست که در سایه ی آن برخی افراد بتوانند از انواع و اقسام راه های تولید ثروت برخوردار شوند، بلکه همه ی کارها با برپایی عدل ارزش می یابند و در حرکت اسلامی ما این هدف اصلی است. در جامعه نابرابر، افزایش ثروت تنها به سود یک قشر و یا یک گروه از مردم تمام می شود. (۱۳۷۱/۱۱/۱۷)	نابرابری باعث افزایش سود یک قشر خواهد شد.
۳۸.	به جای حکومت عدل، با گذشت پنجاه سال باز حکومت ظلم بر سر کار آمد. در ظاهر اسلامی اما باطن دیگر اسلامی نبود. و به جای برابری و برادری، دودستگی و شکاف طبقاتی و تبعیض بوجود آمد. اگر در جامعه همه نتوانستند از فرصت های برابر استفاده کنند، و امتیازات انحصاری به وجود آوردند، این فساد است و باید اصلاح شود. (۱۳۷۹/۰۱/۲۶)	نتیجه عدم استفاده از فرصت های برابر، فساد است. فساد نقطه مقابل برابری
۳۹.	شما هنوز هم بین سیاه و سفید برابری قائل نیستید. همین امروز هم از نظر شما رگه سرخ پوستی در یک نفر آدم در هر یک از مراحل گزینش اداری یک نقطه ضعف برای او محسوب می شود. (۱۳۸۰/۱۲/۲۷)	نژاد پرستی نقطه مقابل برابری
۴۰.	آن مشخصه و ممیزه ای که نظام آمریکایی به دنیا نشان داده، این است؛ نه آزادی انسان، نه برابری انسان. کدام برابری؟! (۱۳۸۰/۱۲/۲۷)	در آمریکا برابری انسان ها وجود ندارد

۴۱.	غرب یک نگاه مبنی بر عدم برابری و عدم تعادل، نسبت به زن دارد. (۱۳۷۶/۰۷/۳۰)	نبودن برابری در غرب
۴۲.	در آمریکا، با این حال که طی چندین سال برابری حقوقی سیاه و سفید را بطور رسمی، روی کاغذ اعلان کرده اند، اما بین سفید پوست و سیاه پوست هنوز تبعیض حاکم است. (۱۳۷۶/۰۱/۰۱)	نبودن برابری حقوقی در آمریکا

جدول ۲: دسته‌بندی مضامین پایه در قالب مضامین سازمان‌دهنده

بعد از پیدا کردن مضامین پایه ای در بیانات حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله)، اکنون بایستی مضمون های اصلی و سازمان دهنده و مضمون های کلی بیرون کشیده شوند. در این مرحله از تحلیل مضمونی سعی می کنیم، با تنظیم و سازماندهی دوباره مضمون های پایه ای به مضمون های تجزیه شده تری دسترسی پیدا کنیم. که البته این مضمون ها موجب می شوند، مضامین اصلی تر، و مرکزی تر را پیدا کنیم. در ستون اول جدول شماره ۲: مضامین پایه ای، در ستون دوم مضامین سامان دهنده کشف و استخراج می شوند.

جدول شماره ۲: تبدیل مضامین پایه ای به سازمان دهنده

ردیف	مضامین پایه	مضمون سازمان دهنده
۱	برابری در ساختار حکومت، نفی امتیاز ویژه، مسئولیت پذیری حاکمان	برابری در حکومت اسلامی
۲	توزیع عادلانه امکانات، رفع تبعیض در فرصت ها	برابری فرصت ها و امکانات
۳	تساوی در کرامت انسانی، تفاوت نقش ها و عدم تبعیض ارزشی	برابری حقوقی زن و مرد
۴	نفی سلطه، برابری ملت ها، استقلال سیاسی	برابری ملت ها
۵	حاکمیت قانون برای همگان، نفی استثناپذیری	برابری در برابر قانون
۶	نفی تبعیض نژادی، کرامت مشترک انسانی	برابری نژادی
۷	ساختار عدالت محور جمهوری اسلامی	برابری در نظام جمهوری اسلامی
۸	برابری انسان ها در پیشگاه خداوند	برابری هستی شناختی و الهی
۹	نسبت برابری با عدالت، نقد مساوات مکانیکی	نسبت برابری و عدالت
۱۰	تبعیض، فساد، اشرافی گری، سوءاستفاده از قدرت	موانع تحقق برابری
۱۱	فساد اجتماعی، شکاف طبقاتی، تضعیف اعتماد عمومی	پیامدهای نابرابری
۱۲	نقد مشابه سازی جنسیتی و الگوی غربی	نقد الگوی غربی برابری جنسیتی
۱۳	نقد ادعای برابری در غرب و آمریکا	نقد ادعای برابری در غرب

جدول ۳: تبدیل مضامین سازمان‌دهنده به مضامین فراگیر

جدول شماره ۳: تبدیل مضامین به مضمون فراگیر

ردیف	مضمون سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۱	برابری در حکومت اسلامی	برابری به مثابه اصل بنیادین در نظام اسلامی
۲	برابری فرصت ها و امکانات	برابری به مثابه شرط تحقق عدالت اجتماعی

۳	برابری حقوقی زن و مرد	برابری در چارچوب کرامت انسانی و عدالت
۴	برابری ملت ها	مبانی الهی و جهانی برابری
۵	برابری در برابر قانون	برابری به مثابه اصل بنیادین در نظام اسلامی
۶	برابری نژادی	برابری در چارچوب کرامت انسانی و عدالت
۷	برابری در نظام جمهوری اسلامی	برابری به مثابه اصل بنیادین در نظام اسلامی
۸	برابری هستی شناختی و الهی	مبانی الهی و جهانی برابری
۹	نسبت برابری و عدالت	برابری به مثابه شرط تحقق عدالت اجتماعی
۱۰	موانع تحقق برابری	برابری به مثابه شرط تحقق عدالت اجتماعی
۱۱	پیامدهای نابرابری	برابری به مثابه شرط تحقق عدالت اجتماعی
۱۲	نقد الگوی غربی برابری جنسیتی	نقد الگوهای غربی برابری
۱۳	نقد ادعای برابری در غرب	نقد الگوهای غربی برابری

جدول ۴: شبکه نهایی مضامین مفهوم برابری در اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای

جدول شماره ۴: تبدیل مضامین فراگیر

ردیف	مضمون فراگیر	مضامین سازماندهنده مرتبط	دلالیت مفهومی
۱	برابری به مثابه اصل بنیادین در نظام اسلامی	برابری در حکومت اسلامی برابری در برابر قانون؛ برابری در نظام جمهوری اسلامی	برابری یکی از ارکان ساختاری حکومت اسلامی و لازمه نفی امتیازهای ناروای سیاسی و حقوقی است.
۲	برابری به مثابه شرط تحقق عدالت اجتماعی	برابری فرصت ها و امکانات؛ نسبت برابری و عدالت؛ موانع تحقق برابری؛ پیامدهای نابرابری	برابری هنگامی ارزشمند و مطلوب است که در خدمت عدالت قرار گیرد و به رفع تبعیض و فساد بینجامد.
۳	برابری در چارچوب کرامت انسانی و عدالت	برابری حقوقی زن و مرد؛ برابری نژادی	برابری بر مبنای کرامت ذاتی انسان هاست، نه بر اساس یکسان سازی صوری و غفلت از تفاوت های طبیعی و کارکردی.
۴	مبانی الهی و جهانی برابری	برابری ملت ها؛ برابری هستی شناختی و الهی	برابری ریشه در نگاه توحیدی به انسان و نفی سلطه گری در سطح داخلی و بین المللی دارد.
۵	نقد الگوهای غربی برابری	نقد الگوی غربی برابری جنسیتی؛ نقد ادعای برابری در غرب	در لندیشه حضرت آیت الله خامنه ای، الگوی غربی برابری به دلیل تعارض با عدالت، کرامت و واقعیت های انسانی، قابل نقد است.

یافته های پژوهش:

بعد از تجزیه و تحلیل مضمون های مرتبط با برابری به مضامین جامع تری دسترسی پیدا می کنیم، سپس توضیحاتی در مورد هر یک از آنها ارائه می دهیم.

برابری در نگاه آیت الله خامنه ای (ره) مفهومی انتزاعی و صرفاً یک قاعده اجتماعی یا سیاسی نیست، بلکه ریشه در عمق جهان بینی توحیدی و ارزش های بنیادین اسلام، و مبانی اعتقادی ایشان دارد. مهمترین مبانی دیدگاه ایشان عبارتند از:

۱) توحید: اساس همه برابری ها در اندیشه اسلامی، توحید است. در اسلام بر یکسان بودن همه انسان ها در خلقت تأکید شده است، در قرآن کریم آمده است: «ای مردم، ما همه شما را نخست از مرد و زنی آفریدیم و آن گاه شعبه های بسیار و فرق مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا بزرگوار و با افتخارترین شما نزد خدا با تقواترین شمایند، همانا خدا کاملاً دانا و آگاه است» (حجرات، ۱۳). از این رو، هرگونه تبعیض و برتری جویی بر اساس نژاد، قوم، زبان، جنسیت یا طبقه، با روح توحید در تضاد است.

۲) کرامت ذاتی انسان: خداوند به انسان کرامت بخشیده است «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...». «ما فرزندان آدم را گرامی داشته ایم و آنان را در خشکی و دریا برنشانده ایم و از خوردنی های خوش روزی ساخته ایم و ایشان را بر بسیاری از آفریدگان خویش برتری داده ایم» (اسراء: ۷۰).

این کرامت، فارغ از هرگونه ویژگی ظاهری یا نسبی، برای همه انسان ها به صورت ذاتی وجود دارد. این کرامت، مبنای برخورداری همگان از حقوق اساسی و رفتار برابر در برابر قانون است (خامنه ای، ۱۳۸۵).

۳) الگوگیری از سیره علوی: سیره امیرالمؤمنین علی (ع) به عنوان الگوی کامل عدالت و برابری، همواره مورد تأکید رهبر معظم انقلاب بوده است. ایشان بارها به رفتار عادلانه امام علی (ع) با همه شهروندان، حتی دشمنان خود، اشاره کرده و آن را سرمشق مسئولان حکومت اسلامی قرار داده اند (نهج البلاغه، نامه ۵۳).

۴) عدالت مبنای برابری: عدالت به معنای «وضع کل شیء فی موضعه» قرار دادن هر چیزی در جای خود (خطبه: ۱۶۹). یکی از بزرگترین آرمان های اسلام و نظام اسلامی است. برابری، یکی از نمودهای مهم و جلوه های عملی عدالت است. هرچند عدالت گاهی ممکن است ایجاب کننده رفتاری متفاوت مانند: کمک به مناطق محروم یا نیازمند باشد، اما اصل بر آن است که تبعیض ناروا وجود نداشته باشد. عدالت، اصلی کلیدی در اندیشه اسلامی و در نگاه آیت الله خامنه ای (ره) است.

۵) برابری فرصت ها: تحقق برابری واقعی، نیازمند فراهم کردن فرصت های برابر برای همگان است. این به معنای امکان دسترسی عادلانه همگان به آموزش، اشتغال، سلامت، مشارکت اجتماعی و سیاسی، بدون مانع تراشی های تبعیض آمیز است (خامنه ای، ۱۳۸۸). در چارچوب مردم سالاری دینی، برابری به معنای فراهم کردن فرصت های برابر برای همگان است. این بدان معناست که همه افراد جامعه، بدون در نظر گرفتن تعلقات قومی، نژادی، جنسی یا طبقاتی، باید از فرصت های یکسان برای رشد، شکوفایی استعدادها، دستیابی به علم، کسب شغل مناسب، و مشارکت در سرنوشت اجتماعی برخوردار باشند.

۶) تفاوت در برابری و عدالت: در اندیشه آیت الله خامنه ای (ره)، میان «برابری» و «عدالت» تفاوت وجود دارد (خسروپناه، ص ۳۰۲: ۱۳۹۸). هرچند این دو مفهوم عمیقاً با هم مرتبط هستند. عدالت مفهومی عام تر و جامع تر است که برابری یکی از ابعاد آن محسوب می شود.

۷) مخالفت و نفی برابری های جنسیتی در غرب: رهبری انقلاب با برابری های جنسیتی مطرح در غرب، مخالف بوده، و زن و مرد را فقط به لحاظ حقوقی برابر می داند و برابری جنسیتی غرب را به شدت نفی می کند. ایشان، نگاهی انتقادی به مفهوم برابری در جوامع غربی دارند که ریشه در فلسفه لیبرال- سرمایه داری دارد.

۸) در غرب و آمریکا برابری بین انسان ها وجود ندارد: آیت الله خامنه‌ای (ره) می فرمایند: « در آمریکا، با این حال که طی چندین سال برابری حقوقی سیاه و سفید را بطور رسمی، روی کاغذ اعلان کرده اند، اما بین سفید پوست و سیاه پوست هنوز تبعیض حاکم است » (آیت الله خامنه ای، ۱۳۷۶). همچنین در غرب نگاه به زن بصورت کالایی بوده و برابری برای زن، خصوصاً برابری های حقوقی، نسبت به مردان وجود ندارد. تبعیض های نژادی آمریکا و غرب حاصل نابرابری های حقوقی و انسانی است.

سازوکارهای تحقق برابری در مردم سالاری دینی:

آیت الله خامنه‌ای (ره) برای تحقق برابری در مردم سالاری دینی، مجموعه‌ای از سازوکارها و راهبردها را پیشنهاد می‌کنند.

الف) قانون‌گرایی: حاکمیت قانون اساس برابری است. در مردم سالاری دینی، قانون فصل الخطاب است. و همه افراد، از شهروندان عادی تا عالی‌ترین مقامات، در برابر قانون یکسان هستند. این امر مانع از اعمال سلیقه، تبعیض و ویژه خواری می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۸۵). ایشان مهم‌ترین سازوکار تحقق برابری، در کشور و نظام مردم سالاری دینی را استقرار حاکمیت قانون می‌دانند. بر اساس اصل ۱۲۳ و ۱۲۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، همه افراد، اعم از مردم و مسئولان، در برابر قانون یکسان هستند.

ب) مبارزه قاطع با فساد و تبعیض: فساد و تبعیض، دو مانع اصلی تحقق برابری هستند. نظام اسلامی باید با قاطعیت با هرگونه فساد اقتصادی، اداری و اجتماعی برخورد کند. و سازوکارهای لازم برای پیشگیری و مقابله با تبعیض در همه سطوح را فراهم آورد (خامنه‌ای، ۱۳۸۹). فساد، رانت، ویژه خواری، و تبعیض‌های ناروا، از مهم‌ترین موانع تحقق برابری هستند. فساد های اقتصادی باعث بوجود آمدن طبقات در جامعه خواهند شد.

ج) ایجاد فرصت‌های برابر: این سازوکار شامل تضمین دسترسی عادلانه همگان به آموزش با کیفیت، فراهم کردن زمینه اشتغال مولد، و رفع موانع حضور فعال در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی است. همچنین، تلاش برای کاهش شکاف طبقاتی و جلوگیری از انباشت ثروت در دست عده‌ای قلیل، از لوازم این سازوکار است (خامنه‌ای، ۱۳۸۸).

فرصت‌های برابر از مؤلفه‌های پر تکرار «برابری» در اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای است. فرصت‌های برابر در تحصیل و آموزش: دسترسی عادلانه همگان به نظام آموزشی باکیفیت. فرصت‌های برابر در اشتغال: رفع موانع شغلی بر اساس تبعیض‌های ناروا و اولویت دادن به شایسته سالاری. کاهش شکاف طبقاتی: تلاش برای توزیع عادلانه ثروت و درآمد، حمایت از اقشار محروم و کم‌درآمد، و جلوگیری از انباشت ثروت در دست عده‌ای اندک.

د) برابری حقوق ملت‌ها و نفی سلطه‌گری: در عرصه بین‌المللی، مردم سالاری دینی بر پایه احترام به حقوق همه ملت‌ها، نفی دخالت در امور داخلی دیگران، و مقابله با سلطه‌گری قدرت‌های استکباری بنا شده است. هر ملت حق دارد سرنوشت خود را تعیین کند و هیچ قدرتی نباید بر دیگری سلطه یابد (خامنه‌ای، ۱۳۸۹).

در عرصه بین‌المللی، ایشان، برابری را به سود و منفعت همه ملت‌های جهان می‌دانند، و بر همین اساس است که بر برابری حقوق ملت‌ها و لزوم احترام به استقلال و اراده آن‌ها تأکید دارند. سلطه‌گری قدرت‌های بزرگ و دخالت در امور داخلی کشورها را مغایر با اصول برابری و عدالت دانسته و همواره خواستار روابطی مبتنی بر احترام متقابل و منافع مشترک بوده‌اند.

ه) برابری حقوقی زن و مرد (عدالت جنسیتی): در حالی که اندیشه‌های غربی گاه به سوی یکسان‌سازی افراطی نقش‌ها و هویت‌های زن و مرد سوق می‌یابند، آیت‌الله خامنه‌ای (ره) ضمن نفی تبعیض علیه زنان و تأکید بر کرامت و حقوق برابر آنان، میان برابری در ارزش، کرامت، و حقوق، با یکسان‌سازی مطلق نقش‌ها، تمایز قائل می‌شوند. ایشان معتقدند که هرگونه «برابری جنسیتی» که بخواهد زن را از هویت و نقش‌های طبیعی و انسانی‌اش دور کند، نادرست است. بلکه باید بر «عدالت جنسیتی» تأکید کرد که در آن، حقوق و فرصت‌ها به صورت عادلانه و متناسب با طبیعت و استعدادهای هر جنس، توزیع شود. (خامنه‌ای، ۱۴۰۲).

نتیجه‌گیری:

این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مضمونی به بررسی مفهوم برابری در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته است. در این فرایند، مضامین موجود در بیانات ایشان استخراج، تحلیل و در سطوح مختلف سازمان‌دهی شدند تا مضامین درونی، سازمان‌دهنده و فراگیر شناسایی گردد. نتایج نشان می‌دهد که در منظومه فکری و اندیشه ایشان، مفهوم «برابری» بر مبانی اسلامی و قرآنی استوار است، و همه انسان‌ها در اصل خلقت از کرامت و شأن انسانی برابر برخوردارند.

در اندیشه ایشان: اسلام، کرامت انسانی را به رسمیت می‌شناسد و خداوند انسان را «اکرم مخلوقات» آفریده است. این کرامت ذاتی، پایه برابری همه انسان‌ها در برابر قانون و در بهره‌مندی از حقوق اساسی است. آیت‌الله خامنه‌ای (ره) همواره بر این کرامت تأکید کرده و رفع هرگونه اهانت و تحقیر به ساحت انسان را ضروری دانسته‌اند. این کرامت، اقتضا می‌کند که هیچ انسانی به صورت برابری، بستری برای پاسداشت کرامت ذاتی همه انسان‌ها فراهم می‌سازد و زمینه را برای تحقق کامل ظرفیت‌های انسانی فراهم می‌کند. مبارزه با تبعیض و ایجاد برابری، به سلامت نظام اداری و کاهش فساد کمک می‌کند، زیرا افراد با انگیزه بیشتری در چارچوب قانون و عدالت عمل خواهند کرد. وقتی برابری در جامعه رعایت نشود و تبعیض حاکم می‌گردد، نظم عادلانه مختل می‌شود. ایشان فساد، شکاف طبقاتی، و تبعیض را نتیجه مستقیم نابرابری و نقض عدالت می‌دانند. نابرابری، بزرگترین آفت و نقطه مقابل برابری است، که باعث سود یک قشر و بوجود آمدن طبقات اجتماعی و فساد در جامعه می‌شود. حال آنکه در جامعه توحیدی و اسلامی نبایستی فساد وجود داشته باشد. و همه انسان‌ها با همان روحیه برادری و برابری با هم زندگی کنند نابرابری باعث بوجود آمدن فسادهای اقتصادی، در جامعه می‌شود: حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، نابرابری را موجب شکاف در جامعه و به سود عده خاصی از افراد می‌دانند. آیت‌الله خامنه‌ای، مبارزه با این پدیده‌ها را یکی از وظایف اصلی حکومت و مردم می‌دانند. ایشان فساد را مظهر بی‌عدالتی و نابرابری دانسته و بر ضرورت برخورد قاطع با مفسدان و ریشه‌یابی فساد تأکید دارند.

برابری، در اندیشه آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مفهومی عمیق، چندوجهی و برخاسته از مبانی غنی اسلامی است. این مفهوم، فراتر از برابری حقوقی صرف و ظاهری غرب، به دنبال تحقق عدالت همه‌جانبه، رفع تبعیض‌های ساختاری، و فراهم کردن فرصت‌های برابر برای همگان است. سازوکارهای تحقق این آرمان در مردم‌سالاری دینی، بر پایه قانون‌گرایی، مبارزه با فساد، و توجه به ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی بنا شده است. رویکرد ایشان در قبال برابری جنسیتی، مبتنی بر «عدالت جنسیتی» است. که ضمن تأکید بر حقوق برابر، تفاوت‌های طبیعی را نیز به رسمیت می‌شناسد. در نهایت، برابری در این منظر، نه تنها یک شعار، بلکه امری عملی و سودمند برای کل جامعه، در راستای تحقق اهداف متعالی اسلام و نظام اسلامی است. این

دیدگاه، با تأکید بر عدالت و کرامت انسانی، می‌تواند الگویی متمایز و کارآمد در مقایسه با رویکردهای صرفاً لیبرالیستی غرب ارائه دهد. بنابراین، برابری در اندیشه ایشان، ارزشی است که در خدمت عدالت قرار دارد، و نباید به معنای نفی تفاوت‌های طبیعی و حقوقی یا نادیده گرفتن نیازهای متفاوت افراد تلقی شود.

فهرست منابع :

قرآن الکریم.

نهج البلاغه.

مصطفی مراغی، احمد (۱۹۸۵)، تفسیر المراغی، بیروت.

پورفرد، مسعود (۱۳۸۴)، مردم سالاری دینی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم.

پیکنی، توماس (۱۴۰۲)، تاریخ کوتاه برابری، مترجم: محمدرضا فرهادی‌پور، روزنه، تهران.

توانا، محمدعلی (۱۳۸۹)، نظریه عدالت سیاسی جان رالز، پژوهش سیاست نظری شماره

رالز، جان (۱۹۸۰)، عدالت به مثابه انصاف، ترجمه: عرفان ثابتی، ققنوس، تهران.

حافظ‌نیا، م. ر (۱۹۸۰)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، سمت، تهران.

حسینی، خامنه‌ای، سید علی (۱۳۵۳)، سخنرانی‌های حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، مسجد امام حسن (ع)، مشهد.

حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۲)، طرح کلی اندیشه در قرآن، تهران، خاتم.

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۸)، انسان در راه است؛ مباحثی پیرامون مبدأ و معاد، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۹)، مبارزه با فساد و تبعیض، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، تهران.

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۱)، اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل، نشر کتاب، تهران.

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰)، عدالت در اسلام. بوستان کتاب، قم.

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲-۱۳۷۱)، بیانات، سخنرانی‌ها و پیام‌ها، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، تهران.

خسروپناه، عبدالحسین و جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۸)، منظومه فکری آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران.

رجبی، مهدی (۱۳۹۴)، برابری در دموکراسی، دنیای نو، تهران.

زارع کهنمویی، اصغر (۱۳۹۴)، برابری و رفع تبعیض، موعام، تبریز.

ساروخانی، ب (۱۳۸۹)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.

سید قطب، | (۱۳۹۲)، عدالت اجتماعی در اسلام، مباحثی در زمینه‌های جامعه، حکومت، اقتصاد و سیاست، ترجمه: محمدعلی گرامی و سید هادی خسروشاهی، بوستان کتاب، قم.

شیخ زاده، محمد و دیگران (۱۳۹۰)، تحلیل مضمون و شبکه مضامین، تهران، لوگوس.

شیرانی، علی (۱۳۸۸)، نهج البلاغه، قم، دارالعلم.

صانعی، منوچهر (۱۳۸۲)، برابری (تساوی) در حقوق بشر و پیشینه تاریخی آن، پژوهشنامه ادبیات و علوم انسانی، (۸۷)، ۳۹-۴۰.

عاکفی، موسی (۱۳۹۷)، اسلام و حقوق بشر، مجد، تهران.

محمدی، اکبر (۱۳۸۸)، خطبه غدیر سند جاودانگی اسلام، اکرام، قم.

مدنی، جلال الدین (۱۳۶۹)، حقوق اساسی در جمهوری اسلامی ایران، سروش، تهران.

دهخدا، علی اکبر، شهیدی، سید جعفر (۱۳۷۷)، لغت‌نامه، روزنه، تهران.

واعظی، احمد (۱۳۹۳)، نقد و بررسی نظریه‌های عدالت، قم، امام خمینی.

ناظمی، غلامرضا (۱۳۸۹)، برابری زن و مرد در اسلام و غرب، آهنگ قلم، خراسان رضوی.

Braun, V., & Clarke, V. (۲۰۰۶). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, ۳(۲), ۷۷-۱۰۱.

Rawls, J. (۱۹۷۱). *A Theory of Justice*. Belknap Press of Harvard University Press. <https://farsi.khamenei.ir>